

УДК 347.91

ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЯ ЯК ЗАСІБ СПРОЩЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Зуб О. Ю.,

аспірант кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація: Стаття присвячена дослідженню проблеми застосування відеоконференції у цивільному судочинстві як засобу спрощення розгляду цивільної справи. Висвітлено законодавче врегулювання застосування відеоконференцв'язку у цивільному судочинстві України та інших зарубіжних країн, проаналізовано правові норми з цього питання на предмет недоліків законодавчої регламентації, вироблено рекомендації щодо їх усунення, а також викладено перспективи та переваги використання електронних засобів судочинства на шляху удосконалення та оптимізації цивільного процесу.

Ключові слова: цивільне судочинство, відеоконференція в цивільному судочинстві, спрощення цивільного судочинства, електронне судочинство.

Анотация: Статья посвящена исследованию проблем применения видеоконференции в гражданском судопроизводстве как средства упрощения рассмотрения гражданского дела. Освещены законодательное регулирование применения видеоконференцсвязи в гражданском судопроизводстве Украины и других зарубежных стран, проанализированы правовые нормы по этому вопросу на предмет недостатков законодательной регламентации, выработаны рекомендации их устранения, а также изложены перспективы и преимущества использования электронных способов судопроизводства на пути усовершенствования и оптимизации гражданского процесса.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, видеоконференция в гражданском судопроизводстве, упрощение гражданского судопроизводства, электронное судопроизводство.

Annotation: The article is devoted to the problem of the video conference use in civil proceedings as a means of simplification of civil cases processing. The legislative regulation of the use of videoconferencing as a means of simplification of civil proceedings in Ukraine and other countries is covered in the article, the legal rules on this issue are analyzed in order to reveal legislative regulation deficiencies and recommendations how to eliminate them are made, as well as the prospects and advantages of videoconferencing use heading toward improvement, optimization, and simplification of civil judicial proceeding are set out.

Key words: civil procedure law, videoconference in civil procedure, the simplification of civil procedure.

Останні десятиліття науково-технічна революція впевнено крокує планетою, невинно впроваджуючи результати науки та техніки в усі сфери суспільного життя. Електронні технології стали невід'ємною складовою повсякденної роботи працівників органів державної влади та приватних компаній, побудови інформаційних потоків локального, державного та міжнародного рівнів по всьому світі.

Виятком застосування електронних технологій не стало й здійснення судочинства в Україні. У 2013 році стартував проект «Електронний суд», який започаткував офіційне застосування новітніх технологій та інформатизації судочинства. Одним із напрямів цієї програми є застосування у цивільному судочинстві відеоконференцв'язку, що в перспективі несе надзвичайну оптимізацію судової процедури за рахунок економії витрат і часу. У зв'язку з відносно не довгим функціонуванням проекту «Електронний суд», та повільним сприйняттям інформаційних технологій як дієвого засобу спрощення розгляду цивільних справ суддівським корпусом та пересічними громадянами, процес відеоконференцв'язку потребує як теоретичного, так і прикладного дослідження.

Питання застосування відеоконференцв'язку в цивільному судочинстві в українській науковій спільноті розглядалося лише частково, в контексті досліджень присвячених застосуванню інформаційних технологій у цивільному судочинстві. До таких науковців належать В. Ф. Борисова, К. Л.

Брановицький, В. В. Комаров, В. І. Решетняк, Н. Фішер, В. Ф. Яковлев, В. В. Ярков та інші.

Метою статті є дослідження законодавчого врегулювання застосування відеоконференцв'язку як засобу спрощення у цивільному судочинстві України та інших країн, аналіз правових норм з цього питання на предмет недоліків законодавчої регламентації, та вироблення рекомендацій щодо їх усунення, а також висвітлення перспектив використання відеоконференцв'язку на шляху удосконалення, оптимізації, спрощення цивільного судочинства.

Правова регламентація питання використання електронних технологій у цивільному судочинстві, зокрема й відеоконференцв'язку здійснена не тільки на національному, а й на міжнародному рівнях. Так, Комітет міністрів Ради Європи у своїй Рекомендації №2 R (84) 5 від 28 лютого 1984 р. «Комітет міністрів державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи» зазначив таке: «Судові органи повинні мати у своєму розпорядженні найсучасніші технічні засоби для того, щоб вони могли здійснювати правосуддя найбільш ефективним способом, зокрема шляхом полегшення доступу до різноманітних джерел права, а також шляхом прискорення відправлення правосуддя» [5].

Використання відеоконференцв'язку під час проведення судового засідання стало поширеною практикою в усьому світі. В США застосування цього засобу участі в судовому засіданні стало більш популярним ніж звичайне слухання справи. В американській судовій системі відеоконференцв'язок отримав назву «телеправосуддя» (telejustice). Запровадження цієї

системи приносить багато вигоди для судової системи, в першу чергу зниження витрат і прискорення судового процесу в цілому. Нью-Йорк та Сан-Дієго є першими серед великих міст, де суди обладнано технічними засобами для віртуального проведення судового засідання. За інформацією благодійного фонду П'ю, яке проводило дослідження з приводу ефективності введення телеправосуддя в США, справи, які зазвичай розглядаються близько 120 днів, тепер їх слухання та вирішення займає не більше 10 днів, що спричинено відсутністю необхідності в особистій (очній) явці в залі судового засідання.

Показовим є економія грошових коштів на прикладі використання телеконференції у кримінальному судочинстві США. Так, представник суду міста Пенсильванії стверджує, що у 2011 році штат Філадельфія економила 550000 \$ на місяць, через те, що не транспортувалися ув'язнені з місць тримання під вартою чи позбавлення волі до суду за кожного необхідного випадку, а використовували відеоконференцз'язок (середня вартість перевезення з локального об'єкта – 39 \$, а з державного – 350 \$), при тому що обладнання судів технікою для відеоконференції у Пенсильванії коштувало 4,2 млн. доларів [9].

У країнах Європейського Союзу відеоконференція є ефективним інструментом, який має потенціал, щоб полегшити і прискорити транскордонний розгляд. У контексті європейської електронної юстиції, відеоконференцз'язок втілюється у новій концепції – проведення міждержавних відеоконференцій [9].

Так, у Фінляндії встановлено декілька видів обладнання відеоконференцій: (1) для судових засідань – повний набір, з високою роздільною здатністю, що забезпечує якісний запис і зображення на екранах; (б) для попередніх слухань – окремий набір для конференцзалів; (в) для заслуховування свідків є базовий набір з терміналу, камери і мікрофону [9].

За правилами здійснення цивільного судочинства Англії, суд може постановити, щоб слухання будь-якого цивільного спору або його частини розглядалися за допомогою відеоконференції. У разі, якщо одна із сторін заперечує проти застосування дистанційного судового розгляду або внаслідок проведення відеоконференцз'язку буде порушено право бути почутим або право на повідомлення про час та місце судового розгляду, то відеоконференцз'язок не застосовується. У своїй промові до Директорії Уельсу, суддя Грем Джонс заявив, що відеоконференції міцно утвердилася у здійсненні цивільного правосуддя в Уельсі і його використання зростає. Він навів яскраві приклади використання відеоконференцій. У ході судових засідань отримувалися показання свідків, які перебували в Ірландії, Франції, США, Канаді, Південній Африці, Індії, Пакистані, Австралії тощо. Опитувалися свідки, які перебували в лікарнях, за допомогою пересувних технологій [9].

Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) Німеччини передбачає ведення пленарних слухань із використанням відеоконференцсистеми (ст. 128-а). Встановлено два види таких слухань: щодо

дистанційної участі сторін і дистанційного отримання показань свідків. Слухання у разі дистанційної участі сторони можливе лише за умови згоди на відеоконференцз'язок обох сторін. Це слухання має супроводжуватися одночасною взаємною передачею зображення і звуку з одного місця до іншого, і навпаки. Другий випадок передбачає, що за погодженням з обома сторонами суд може винести судові рішення, яким дозволить свідку, експерту свідчити з іншого місця. Але така практика застосування новітніх технологій є швидше виключенням з правил ведення судового засідання, а відтак перевага надається традиційному слуханню за участі всіх осіб у залі судового засідання [10, с. 22].

З іншого боку до врегулювання цього питання підійшла Японія. У цій державі встановлення відеоконференцсистем орієнтовано на свідка. Так, відповідно до ст. 204 ЦПК Японії, суд може дистанційно допитати свідка із використанням способу, який забезпечує взаємний обмін відео- та аудіо інформацією, через вік чи психологічний стан свідка, або якщо є підстави вважати, що безпосередня участь у судовому засіданні завдасть психологічних страждань допитуваному, або сторони будуть чинити тиск на свідка [10, с. 22–23].

Урегулюванню питання участі в судовому засіданні в режимі відео конференції присвячено ст. 158¹ ЦПК України. Так, суд за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи іншого учасника цивільного процесу може постановити ухвалу про їх участь у судовому засіданні в режимі відео конференції. Клопотання може бути подано не пізніше як за сім днів до дня проведення судового засідання, в якому відбуватиметься така участь. Використовувані в судовому засіданні технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені ЦПК.

Хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, фіксуються судом, який розглядає цивільну справу, за допомогою технічних засобів відеозапису. У разі виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи в судовому засіданні в режимі відеоконференції, за наявності ухвали суду про таку участь, суд відкладає розгляд справи, крім випадків, коли відповідно до ЦПК судові засідання може відбутися без участі такої особи. У разі якщо особа, яка подала клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, з'явилася до зали судового засідання, така особа бере участь у судовому засіданні в загальному порядку. Участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції згідно з правилами цієї статті може відбуватися під час розгляду справ у судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій та перегляду справ Верховним Судом України.

Ця стаття ЦПК зазнала жорсткої критики, яка розгорнулася на сторінках фахових видань, через свою недосконалість та невідповідність реаліям, що склалися в суспільстві. Наріжним каменем у цій

проблематиці стало питання визначеності підстав для задоволення або відмови в задоволенні клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції або винесення ухвали про проведення відеоконференції за ініціативи суду [1]. До сьогодні будь-яких підстав не встановлено, що на думку фахівців-процесуалістів суперечить конституційним положеннями ч. 2 ст. 19 Конституції України, де вказано, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Крім того, порушується ст. 24 Конституції України, де встановлюється рівність всіх громадян перед законом. Також звертається увага на порушенні принципу верховенства права, а саме його складової – принципу правової визначеності, що сформульована Європейським судом з прав людини та є загально визнаним принципом міжнародного права [8].

На думку автора, такий стан справ є недопустимим, оскільки відсутність підстав для призначення розгляду справи в режимі відеоконференції створює об'єктивну можливість для суду зловживати своїми повноваженнями, що проявляється у необгрунтованій відмові розгляду справи через відеоконференцзв'язок з будь-яких мотивів, навіть – з банальної відсутності бажання ускладнювати процес винесенням додаткових ухвал або ж побічно залучати до розгляду інші суди. І якимось чином завадити таким діям не видається можливим, особливо, якщо зважати на той факт, що винесена ухвала за результатами розгляду клопотання оскарженню не підлягає. Так, заявник не позбавлений права знову звернутися до суду з клопотанням, але ж клопотання подається до того ж судді, і ніщо не завадить знову відмовити у його задоволенні, а можливість оскаржити ухвалу до апеляційного суду заборонена ЦПК. Так заявник потрапляє в глухий кут, хоча в перспективі було заощадження грошових коштів і прискорення процесу.

До речі, випадки зловживання траплялися й на практиці. Так, 25 вересня 2013 року до Київського районного суду м. Одеси відповідач подав клопотання про розгляд справи в режимі відеоконференції у справі про позбавлення батьківських прав, стягнення аліментів на неповнолітню дитину. Суд у задоволенні клопотання відмовив мотивуючи це тим, що наведені відповідачем у заяві підстави не є достатніми для застосування дій передбачених ст. 158-1 ЦПК України. Крім того, слід зауважити, що вимогами по первісному позову є позбавлення ОСОБА_2 батьківських прав, а тому, на думку суду, відповідач має бути присутнім у судовому засіданні особисто та надавати пояснення у судовому засіданні в загальному порядку[6]. Навряд таке мотивування ухвали суду є достатнім для відмови в задоволенні клопотання.

Схожі випадки зустрічалися й у господарському судочинстві, де норма, що регулює дистанційну участь у судовому засіданні викладена практично тотожно. Так, 18 листопада 2013 року до

господарського суду Полтавської області подано позовну заяву ТОВ «Високі аграрні технології» до ТОВ «Федорівка і К». У позовній заяві позивач заявив клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд відмовив у задоволенні клопотання, зазначивши у мотивувальній частині ухвали суду таке. За результатами розгляду поданого клопотання суд, здійснивши оцінку його обгрунтованості та ознайомившись з позовними матеріалами, дійшов висновку про необов'язковість явки представника позивача в судове засідання, в т.ч. для надання усних пояснень, у зв'язку з чим клопотання позивача про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції задоволенню не підлягає [7].

Не слід відкидати ту обставину, що можливо законодавець свідомо не передбачив підстав для задоволення або відмови в задоволенні такого клопотання, через відсутність стовідсоткового забезпечення судів оснащенням для відеоконференції, що, до речі, також є недешевим, а зважаючи на відсутність належного фінансування судової системи взагалі, забезпечення судів такою технікою відходить на другий план.

На нашу думку, в подальшому варто внести зміни до цієї статті, виклавши її таким чином, щоб на суддю покладалася обов'язок розгляду справи в режимі відеоконференції у разі подання відповідного клопотання. При цьому передбачити перелік підстав відмови у дистанційній участі, до яких віднести: (а) якщо інша сторона заперечує проти участі особи в режимі відеоконференції, (б) якщо заявник ухилився від дистанційної участі в режимі відеоконференції та вдруге подає клопотання про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Для ініціювання застосування відеоконференцзв'язку судом необхідно передбачити такі підстави: (1) якщо стороною у спорі є засуджений до позбавлення волі в справах про відшкодування шкоди; (2) якщо в результаті особистої явки до зали судового засідання особа може зазнати психологічних страждань тощо. Ми вважаємо, що слід ухилитися від формулювання підстави такого змісту «якщо учать особи є обов'язковою» задля недопущення «засмічення» Кодексу оціночними категоріями.

Отже, такий вид участі в судовому засіданні може застосовуватися до сторін, третіх осіб, їх представників, прокурора, експерта (у разі лише відібрання усних пояснень), спеціаліста, перекладача. Але тут проблемою постає питання ідентифікації особи, яка знаходиться на іншій стороні екрану. Тут на допомогу приходить законодавчо закріплене твердження про проведення відеоконференції в іншому територіально наближеному до особи суді, де б перевірялися документи, що посвідчують особу, з метою недопущення участі в засіданні особи, яка не має на те повноважень.

За допомогою такого формулювання статті законодавець штучно обмежує використання потенціалу цих новітніх технологій. Адже, по-суті, відеоконференцзв'язок може застосовуватися лише з іншими національними судами, що не допускає участі у процесі осіб, які перебувають за кордоном

України, що суперечить міжнародній практиці використання таких технологій.

Іншим недоліком є те, що сторони при проведенні судового засідання в режимі відеоконференції обмежені у можливості безпосередньо надавати докази, письмові пояснення тощо, що має наслідком порушення принципів змагальності та рівності сторін, які є одними з основних засад судочинства.

Ще одна проблема пов'язана з технічними несправностями та неналежною якістю зв'язку. ЦПК зазначає, що в разі виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, за наявності ухвали про таку участь суд відкладає розгляд справи, крім випадків, коли засідання може відбуватися без участі такої особи [2]. На думку автора, на початку відеоконференції суддя має запитати особу, яка бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції про якість звуку та відео, про що робиться помітка в протоколі судового засідання.

Таким чином, сам факт законодавчої регламентації відеоконференцв'язку є знаком прогресивного розвитку цивільного процесуального права, що свідчить про критичний підхід законодавця до цивільної процесуальної форми. Недопускається ситуація, коли цивільна процесуальна форма сприймається як недоторкана догма, що призводить до нездатності задовольнити потреби повсякденної практики цивільного обороту, і забезпечити ефективну реалізацію функцій обслуговуючого цей оборот цивільного судочинства [4, с. 28].

Використання технології електронних судів для дистанційного розгляду справ є найбільш привабливим способом вирішення господарських та цивільних спорів за співвідношенням «ціна-якість-швидкість», що може стати ефективним засобом забезпечення права на доступ до правосуддя для осіб, які не можуть з'явитися до суду [3, с. 161-162]. Крім того, О. Кобзар відзначає, що як підприємці, які звертаються до суду за стягненням боргу зі своїх контрагентів, так і пересічні громадяни, які звертаються за захистом свої прав, свобод та інтересів, оцінять можливість значного скорочення витрат на відрядження до місця судового засідання. Витрати на поїздку до іншої області – це накопичення вже існуючих збитків. А якщо сторона недобросовісна і вдається до деструктивної поведінки з метою затягування судового процесу, то цінність законодавчої можливості участі в засіданнях через відеоконференцію зростає вдвічі [1].

Єдиним недоліком таких технологій є лише забезпечення оснащення судів, що вимагає належного фінансування з боку держави, причому забезпечено має бути сто відсотків судів, інакше при наявності ухвали суду про задоволення клопотання про участь у режимі відео конференції буде відсутня фізична можливість забезпечення відеоконференцв'язку.

Отже, участь у судовому засіданні в режимі відео конференції є прогресивним удосконаленням цивільної процесуальної форми. Відеоконференція є своєрідним «містком» між містами, державами, який дозволяє не зважати на територіальні перепони участі особи в цивільному процесі, тим самим суттєво зменшити витрати осіб, максимально зменшити строк розгляду та вирішення цивільної справи. Звісно, що будь-яке явище має свої негативні сторони, але критерієм застосування відеоконференцв'язку стане саме практика її застосування. Також варто відзначити, що відео конференція стала лише одним із кроків на шляху до запровадження електронного правосуддя в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богунов В. Відеоконференції дозволять учасникам процесу економити час і гроші / В. Богунов // Закон і бізнес. 2012. – №35 (1074) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/11349-videokonferencii_dozvolyat_uchasnikam_sudovih_zasidan_ekon.html
2. Відеоконференції у судовому процесі: за і проти // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smi.liga.net/articles/2013-09-17/10772662>.
3. Каламайко А.Ю. Електронні технології в цивільному процесі: постановка проблеми [Текст] / А.Ю. Каламайко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1 (45). – С. 159-165.
4. Пономаренко В.А. Новое упрощенное производство: эра электронного правосудия наступила? [Текст] / В.А. Пономаренко // Арбитражный и гражданский процесс. – 2013. – № 3. – С. 25-30.
5. Рекомендация R (84) 5 Комитета министров государствам-членам относительно принципов гражданского судопроизводства, направленных на совершенствование судебной системы // Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zeikon2.rada.gov.ua/laws/show/994_126
6. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 25.09.2013 у справі № № 520/1388/13-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33810551>.
7. Ухвала господарського суду Полтавської області від 18.11.2013 у справі № 917/2266/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
8. Худоба В.Н. Проблемные вопросы участия в судебном заседании в режиме видеоконференции [Текст] / В.Н. Худоба // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 26 (65). – 2013. – № 1. – С. 459-463.
9. Sir Brahmaiah Maroju. Video Conferencing in Judicial Proceedings – An Innovative Practice // Centre for Innovations in Public Systems [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cips.org.in/public-sector-systems-government-innovations/documents/video-conferencing-in-judicial-proceedings-an-innovative-practice.pdf>.
10. Miklós Kengyel; Zoltán Nemessányi. Electronic technology and civil procedure : new paths to justice from around the world. – New York. – 2012. – 329 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.ru>.